

Türkiye’ de Sağlık Turizmi Alanında 2000-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis Of Academic Studies Published Between 2000-2020 In The Field Of Health Tourism In Turkey

Şükran PİRHAN¹ , Mehtap ETER²

ÖZ

Amaç: Sağlık turizminin ülkelerin turizm gelirlerine önemli katkı sağlaması ve yeni iş imkânları sunması nedeniyle rekabetin arttığı bir sektör haline geldiği görülmektedir. Buna bağlı olarak ülkemizde yapılan akademik çalışmalar bu konunun giderek daha fazla ele alındığı gözlenmektedir.

Gereç ve Yöntem: Bu kapsamda bu çalışmada 2000-2020 yılları arasında sağlık turizmi konusunda Türkiye kaynaklı yayımlanmış olan akademik çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Son yirmi yılda sağlık turizmi alanında yayımlanmış olan akademik çalışmaların yayınlanma yılları, kapsamları, yayın türleri, atıf sayıları ve uygulama alanlarına göre incelenmiştir.

Sonuç: Çalışma sonucunda özellikle 2013 yılından itibaren sağlık turizmi alanındaki çalışmaların kayda değer bir şekilde artış gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışmalarda en fazla Türkiye'nin sağlık turizmi ve il bazında bölgesel olarak sağlık turizmi potansiyeli araştırmalarının da yapıldığı gözlenmiştir. Sağlık turizminin pazarlaması, hizmet kalitesi, destinasyon imajı ve tüketici satın alma kararları ile müşteri memnuniyeti konularında çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Sağlık turizminin ekonomik boyutuna yönelik önemli sayıda çalışmanın olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, sağlık turizmi, bibliyometrik analiz.

ABSTRACT

Aim: It is seen that health tourism has become a sector where competition increases due to the significant contribution of countries to tourism revenues and new job opportunities. Accordingly, it is observed that academic studies conducted in our country are increasingly addressing this issue.

Materials and Methods: In this context, in this study, a bibliometric analysis of academic studies published in Turkey on health tourism between the years 2000-2020 has been made. Academic studies published in the field of health tourism in the last two decades have been examined according to their publication years, scope, publication types, citation numbers and application areas.

Conclusion: As a result of the study, it has been determined that studies in the field of health tourism have increased significantly, especially since 2013. In the studies, it has been observed that the health tourism potential of Turkey is mostly researched on the basis of the province and regional health tourism. It has been observed that studies have been carried out on the marketing of health tourism, service quality, destination image and consumer purchasing decisions and customer satisfaction. It has been found that there are a significant number of studies on the economic dimension of health tourism.

Keywords: Tourism, health tourism, bibliometric analysis.

¹ Doktora Öğrencisi Şükran PİRHAN, Kayseri Üniversitesi Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Kırşehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi, sukranprh@hotmail.com, ORCID No: 0000-0001-8643-8633

² Doktora Öğrencisi, Mehtap ETER, Kayseri Üniversitesi Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü Elazığ Havalimanı Sağlık Denetleme Merkezi, mehter2374@hotmail.com, ORCID No: 0000-0001-6138-2442

İletişim/Corresponding Author:

Şükran PİRHAN

Geliş Tarihi/Received : 15.04.2022

E-posta/E-mail:

sukranprh@hotmail.com

Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 17.06.2022

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde sağlık kavramı özet olarak açıklanacak, sağlık turizminin tanımı yapılacak ve sağlık turizminin ülke ekonomisi açısından önemi ortaya konulacaktır.

Sağlık Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)1940'ların sonlarında, sağlık kavramını "sadece hastalık veya sakatlığın yokluğu olarak değil, tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hali" olarak daha bütünsel bir şekilde tanımlamıştır. DSÖ sağlığı sadece hastalık olmaması ile sınırlamak yerine, sağlığı daha çok mutlak ve olumlu niteliklerin varlığı olarak kavramsallaştırmıştır. Sağlıkla ilgili bu bütüncül bakış açısı sağlığı fiziksel sağlığın ilgili yönlerinden sadece biri olduğunu ve olumlu bir refah durumu olarak psikolojik, fiziksel, ekonomik ve politik yönler sağlık tanımına dahil edilmiş olup bu faktörlerin sağlık ve esenlik için çok önemli bileşenler olduğu belirtilmiştir (1). Günümüzde üç tür sağlık tanımı kullanılmaktadır. Birincisi, sağlık, herhangi bir hastalık ya da bozukluğun olmamasıdır. İkincisi, sağlık, bireyin günlük yaşamın tüm talepleriyle yeterince başa çıkmasına izin veren bir durumdur (aynı zamanda hastalık ve sakatlığın yokluğunu da gösterir). Üçüncü tanım, sağlığın bir bireyin kendi içinde ayrıca kendisi ile sosyal ve fiziksel çevresi arasında kurduğu bir denge durumu olduğunu belirtir (2). Bu bağlamda sağlıklı olmak sadece hasta olmamanın ötesinde, bireylerin hasta olmasalar dahi sıcak su ile rahatlatma, masaj, cilt bakımı, çamur banyosu vb. (SPA), termal sular ve bireylerin kendini mutlu hissettirecek masaj, cilt bakımları, çamur ve yosun banyoları (wellness) gibi uygulamaları talep etmesi hizmetlerinden faydalanmak için çıktığı seyahatlerinin de sağlık turizmi kapsamında ele alınabileceği söylenebilir. Zira bu hizmetler sağlığı, fizyolojik ve psikolojik açıdan desteklemektedir.

Turizm Kavramı

Turizm insanların sürekli olarak ikamet ettiği, yaşamını devam ettirdiği yerlerin

dışında yerleşme ve gelir sağlama amacı gütmeyen eğlenme, gezme, dinlenme, kültürel etkinliklere katılma, spor yapma yakınları ziyaret etme, akademik faaliyetlere katılım sağlama, dini görevleri yerine getirme, sağlık hizmeti alma ve bunun gibi daha birçok amaçlarla seyahat etmesidir. Turizm, gidilen destinasyonda asgari bir gece kalarak turizm işletmelerinin arz ettiği ürün ve hizmetlerden faydalanmaları sonucunda meydana gelen iş ve ilişkileri ifade eder (3).

Turizm, tatil, iş veya diğer amaçlarla olağan ortamlarının dışındaki yerlere seyahat eden ve sürekli bir şekilde bir yıldan fazla olmamak üzere burada kalan kişilerin faaliyetleridir (4).

Turizm, müşteri memnuniyetinin yanı sıra, ziyaretçilerin güvenliği ve keyifli vakit geçirmesi turizm işletmelerinin odak noktası olduğundan, müşterilerin değişen ihtiyaç ve isteklerine sürekli olarak uyum sağlama yeteneği gerektiren dinamik ve rekabetçi bir sektördür. Diğer bir deyişle turizm, yer değiştirme, gezilere katılmadır. Bu katılım ise insan duyguları ve ihtiyaçlarıyla ortaya çıkmaktadır. Turizmin konusu insandır. Turist, sınırlı ekonomik koşullarda memnun ve mutlu olmaya çalışmak ve seyahat etmek amacıyla bir süre yaşadığı yeri terk eder ve yeni deneyimler yaşar (4). Bu bağlamda sağlık gereksinimlerine bağlı olarak yapılan seyahatin de yeni deneyimleri yaşattığı, bazı ihtiyaçları karşıladığı değerlendirildiğinde sağlık turizminin turizmin bir alt türü olarak değerlendirilebileceği ifade edilebilir.

Sağlık Turizmi Kavramı

Literatürde sağlık turizmine yönelik yayınlarda birçok tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları incelendiğinde, sağlık turizminin, bireylerin sağlıklarını korumak amacıyla ikamet etmekte oldukları yerden farklı bir yere seyahat etmesi, profesyonel bilgi birikimine ve hizmet sunumuna sahip bir konaklama tesisinde diyet, fiziksel bakım, gevşeme, sağlıklı beslenme ve zihinsel eğitim almaları olarak tanımlandığı görülmektedir (5).

Diğer bir tanımda ise sağlık turizmi bireyin zihinsel ve bedensel yönden iyileştirilmesi amacıyla ikamet ettiği yerin dışında yürütülen organizasyonları ifade eder (6). Sağlık turizmi bireyin sağlığına kavuşması ve bireyin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için tedavi ve maddi imkânlar çerçevesinde hastanın başka ülkelere seyahat etmesi eylemi olarak tanımlanabilir (7).

Sağlık turizmi, tüketicilerin bir tür tıbbi tedavi görme niyetiyle uluslararası sınırları aşmayı seçmeleri olarak tanımlanmaktadır (8). Ross (2001) sağlık turizmini, insanların yaşadıkları yerden başka bir yere sağlık amacıyla seyahat etmeleri şeklinde tanımlamıştır. Öte yandansa sağlık personeli ve hekimlerin tıbbi tedavi sağlamak için yaşadıkları yerden farklı bir yere seyahat etmeleri de sağlık turizmi kavramı kapsamındadır ve örneğin “sınır ötesi çalışan doktorlar” bu tanıma dahil edilmiştir. Bu kişiler sundukları sağlık hizmetlerini sağlık turizmi olarak görmektedirler (9).

Sağlık turizmi aynı zamanda stres ve rahatlama ile başa çıkmaya odaklanan bireylerin turistik faaliyetleri olarak da tanımlanmaktadır (10). Theobald (1998) sağlık turizmini, kişilerin evden uzakta seyahatlerinin en az bir gün sürmesi gerektiğini, bir günden kısa süreli seyahatlerin ise “ziyaret” olarak değerlendirileceğini ifade etmektedir (11).

Sağlık turizmi talep açısından değerlendirildiğinde, Harahsheh (2002) genel hatlarıyla şu şekilde tanımlamıştır; “Zamanı bir günden fazla bir yıla kadar tutarak, çalışma veya daimi ikamet niyetinden olmaksızın insanların kötüleşen sağlığını iyileştirmek veya düzenlemek için başka bir ülkeye seyahat etmesidir”. Literatürde yapılmış olan tanımlardan yola çıkılırsa, özet olarak sağlık hizmetlerinin ikamet edilen bölgeden farklı yerde alınması, seyahatin sağlık hizmetlerine yönelik olması sağlık turizminin temel özelliği olarak öne çıkmaktadır (12).

Sağlık hizmetlerinin yabancı bir ülkede tüketimi yeni bir olgu değildir ve gelişmeler tarihsel bağlam içinde yer almalıdır. Eski

zamanlardan beri bireylerin sağlık yararları için yurt dışına seyahat ettikleri görülmektedir. Örneğin 19. yüzyılda Avrupa'da büyüyen orta sınıfların, sağlığı geliştirici niteliklere sahip olduğuna inanılan sulardan istifade etmek için kaplıca kentlerine seyahat gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. 20. yüzyılda, dünyanın daha az gelişmiş bölgelerinden gelen varlıklı insanların, daha iyi tesislere ve yüksek eğitilmiş sağlık görevlilerine erişmek için gelişmiş ülkelere seyahat ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte, sağlık turizmi ile ilgili olarak hâlihazırda yapılmakta olan değişiklikler, sağlıkla ilgili seyahatlerin önceki biçimlerinden niceliksel ve niteliksel olarak farklıdır. Temel farklılıklar, gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş ülkelere doğru bu akışın tersine çevrilmesi, daha bölgesel hareketler ve hastalar için uluslararası bir pazarın ortaya çıkmasıdır. Yeni 21. yüzyıl medikal turizm tarzının temel özellikleri aşağıda özetlenmiştir (6):

- Tedavi için seyahat eden çok sayıda insan vardır.
- Sağlık hizmetlerine erişim için daha az gelişmiş ülkelere seyahat eden daha zengin, daha gelişmiş ülkelere hastalara geçiş, büyük ölçüde düşük maliyetli tedavilerle ve ucuz uçuşlar ve internet bilgi kaynaklarının yardımıyla yapılmaktadır.
- Yeni olanak sağlayan altyapı - uygun fiyatlı, erişilebilir seyahat ve internet üzerinden kolayca bulunabilen bilgiler kolaylık sağlamaktadır.
- Sanayi gelişimi: Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hem özel iş sektörü hem de ulusal hükümetler, potansiyel olarak kazançlı bir yabancı gelir kaynağı olarak medikal turizmi teşvik etmede etkili olmuştur (6).

Gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere giderek artan sayıda hasta gelmektedir. Bunun sebebi uygun fiyatlı ve yüksek kaliteli tıbbi bakımdan faydalanma isteğidir. Medikal turistler, Hindistan, Macaristan, Tayland ve Türkiye gibi önemli turistik cazibe merkezleri mevcut olan ve

modern hastane olanaklarına sahip ülkeleri tercih ederken tedavi ve turizm faaliyetlerini de birleştirebilmektedir (13,14). Ancak genel olarak sağlık hizmeti için yabancı bir ülke seçmenin en büyük nedenlerinden biri maliyettir. Sağlık hizmetlerinin maliyeti ve kalitesinin yanı sıra sağlık hizmeti veren ülkelerin kültür ve eğlence hizmetleri de sağlık hizmeti sunucuları için önemlidir (15)

Sağlık Turizmi Türleri

Sağlık turizmi, bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılama ve kendi yaşamlarında birey olarak daha iyi işlev görme kapasitelerini artıran tıbbi ve sağlık temelli faaliyetler yoluyla fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığa katkı sağlayan birincil motivasyon olan turizm türlerini kapsar (16). Sağlık hizmeti almak isteyen turistler için yabancı ülkelerde mevcut olan tedavi yelpazesinin geniş olduğu görülmektedir. Verilen hizmetlerin aşağıdakilerle sınırlı olmamak kaydıyla genel olarak şu şekilde sıralanması mümkündür (8):

- ✓ Estetik cerrahi (Göğüs, yüz, liposuction),
- ✓ Dişçilik (kozmetik ve rekonstrüksiyon),
- ✓ Kardiyoloji / kalp cerrahisi (baypas, kapak replasma
- ✓ Ortopedik cerrahi (kalça protezi, yüzey yenileme, diz protezi, eklem ameliyatı),
- ✓ Bariatrik cerrahi (mide by-pass, mide bandı),
- ✓ Doğurganlık / üreme sistemi (IVF, yeniden cinsiyet tayini),
- ✓ Organ, hücre ve doku nakli (organ nakli; kök hücre),
- ✓ Göz Ameliyatı,
- ✓ Teşhis ve kontroller (Check-up) (8).

Sağlık turizmi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, sağlık turizminin “medikal turizm, termal turizm veya SPA-Wellness” adı altında tanımlandığı söylenebilir. Genel olarak tıp alanında çalışan yazarların sağlık turizmini medikal turizm olarak inceledikleri, turizm alanında çalışan yazarların ise sağlık turizmini termal turizm olarak ele aldıkları

ifade edilebilir (17). Söz konusu sağlık turizmi çeşitleri aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

Medikal Turizm: Medikal turizm, kanıta dayalı tıbbi iyileştirme kaynaklarının ve hizmetlerinin (hem invaziv hem de non-invazif) kullanımını içeren bir turizm faaliyetidir. Bu anlamda medikal turizm teşhis ve rehabilitasyonu içermektedir (16).

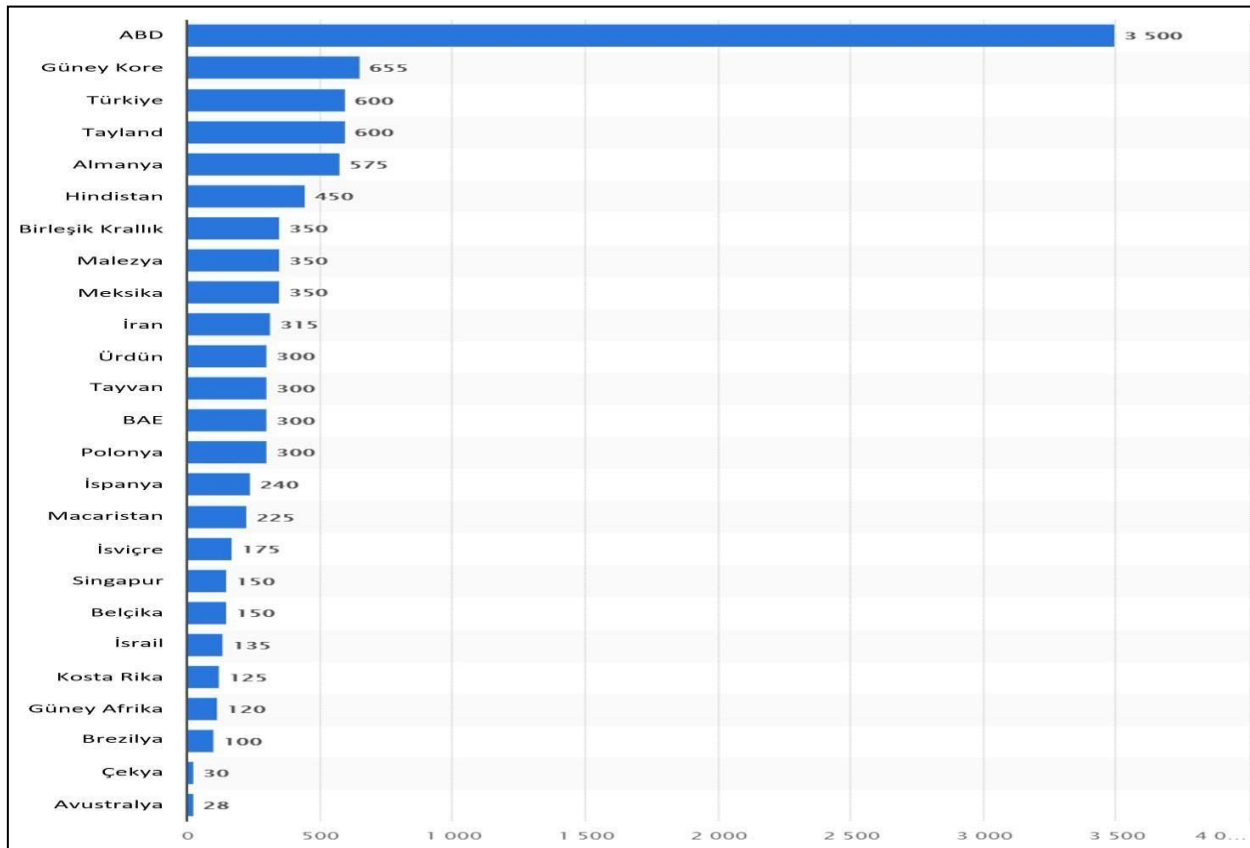
Termal-Wellness Turizmi: Bu sağlık turizmi türü, fiziksel, zihinsel, duygusal, mesleki, entelektüel ve ruhsal olmak üzere insan yaşamının tüm ana alanlarını iyileştirmeyi ve dengelemeyi amaçlayan bir turizm faaliyetidir. Sağlıklı yaşam turisti için birincil motivasyon, fitness, sağlıklı beslenme, rahatlama, iyileştirici tedaviler gibi önleyici, proaktif, yaşam tarzını geliştirici faaliyetlerde bulunmaktır (16).

Engelli ve Yaşlı Turizmi: Üçüncü nesil turizmi (yaşlı turizmi), yaşlıların turizm ve sağlık turizmi faaliyetlerinden faydalanması olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetlerin içinde tedavi ve bakıma ihtiyaç duyanlar için sağlık hizmeti sunmanın yansısı, genellikle doğa gezileri, golf turizmi, termal turizm, spa-wellness gibi farklı turizm türleri de bulunmaktadır (18). Engelli turizmi, engellilerin çeşitli turizm aktivitelerine katılımını sağlayarak tedavi, rehabilitasyon ve eğlence amaçlı uygulanan bir turizm türüdür. Engelliler engelleri nedeniyle turizm faaliyetlerine katılmaya isteksiz değillerdir. Erişilebilir turizm olanakları engelli ve yaşlı bireyleri turizme katılmaları konusunda motive etmektedir. Engelli turizmde rehabilitasyon hizmetleri profesyonel kişiler tarafından destekleyici tedavi yöntemleri ile birlikte sunulmaktadır. Yaşlı turizmi ve engelli turizmi türlerinin ortak özellikleri, bakıma ve rehabilitasyona duyulan ihtiyaçtır. Bu turizm türleri, insanların kendi ülkelerinde yeterli tesis bulunmaması veya seyahat edilen ülkedeki koşulların daha iyi olması nedeniyle tercih edilmektedir (19).

Sağlık Turizminin Ülke Ekonomileri Açısından Önemi

Dünya turizminin sürekli gelişmesine paralel olarak, sağlık amacıyla seyahat eden insanların sayısı giderek artmaktadır. Sağlık turizm hareketliliği uygun fiyatlı, erişilebilir ve internet üzerinden kolayca bulunabilen bilgilerle kolaylaştırılmıştır. Esasında sınırlı, parçalı ve çoğu zaman güvenilir veriler ile sağlık turizmi ve bileşenlerinin değişen tanımları nedeniyle, bir pazar olarak sağlık turizminin boyutunu ve büyümesini tahmin etmek zordur. Genel olarak yapılan bazı

tahminler, sağlık turizminin dünyada yaklaşık 100 milyar ABD doları düzeyinde bir pazara sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ülkelerin bu pastadan paylarını almaya çalıştıkları görülmektedir. Sağlık turistlerine bakım hizmeti sunan çoğu ülke, bunu ülkelerine gelen döviz gelirlerinin seviyesini artırmak ve ödemeler dengesi konularını iyileştirmek için yapmaktadır (16). Aşağıda gösterilen şekil 1’de değer bazında dünya çapında önde gelen sağlık turizm destinasyonları gösterilmiştir,

Şekil 1. Değer Bazında Dünya Çapında Önde Gelen Sağlık Turizm Destinasyonları (2018, milyon ABD \$)

Kaynak: Elflein, 2019.

Sağlık turizmi ülkelerin turizm gelirlerine ve sağlık sektörlerine önemli katkılar sağlamaktadır. 2018 itibariyle dünya çapında önde gelen sağlık turizmi destinasyonlarının değer bazlı sıralaması Şekil 1’de gösterilmektedir. Buna göre Amerika

Birleşik Devletleri sağlık turizminde yaklaşık 3,5 milyar ABD doları değerinde bir ekonomik katkıyı sağlayarak lider pozisyonunda bulunurken, ABD’yi 655 milyon ABD doları ile Güney Kore, 600 milyon ABD doları ile Türkiye ve Tayland izlemektedir (20).

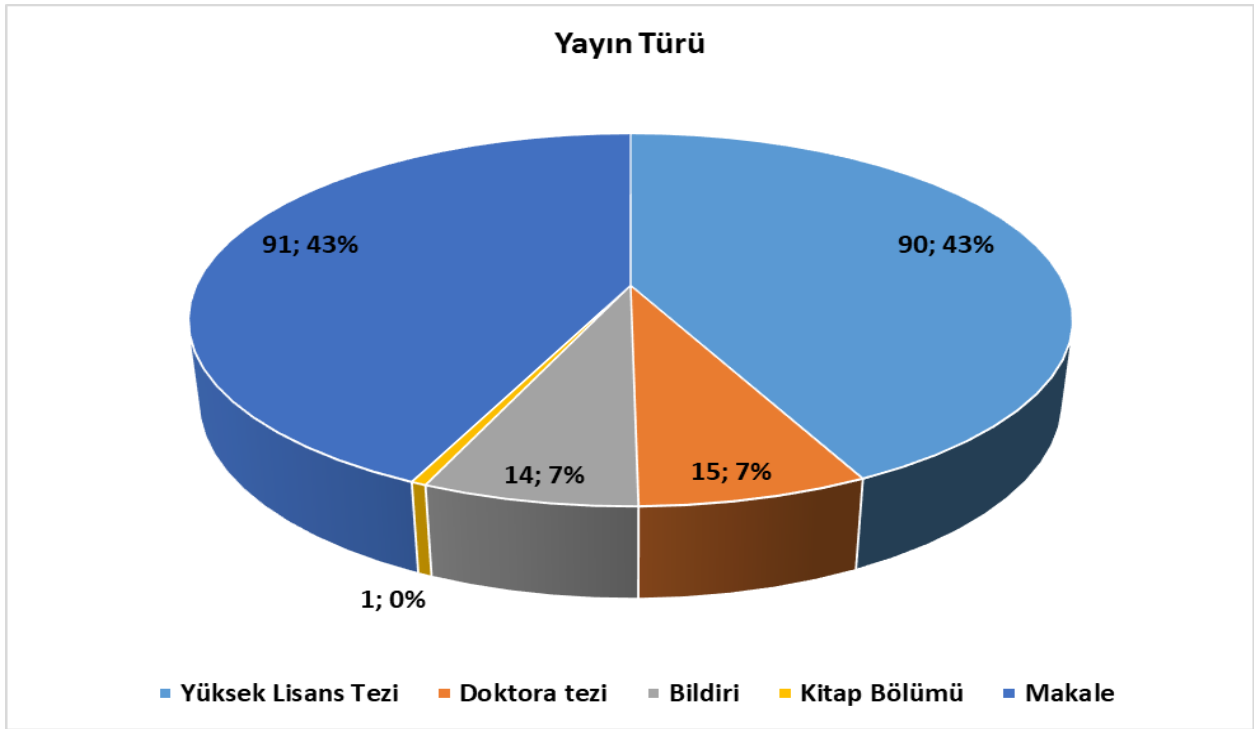
MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada 2000-2020 yıllarında Türkiye’de sağlık turizmi konusunda yayınlanmış olan bilimsel araştırmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır.

Bibliyometrik analiz literatüre ilk defa Pritchard (1969)’ın kazandırdığı bir yöntemdir. Bahse konu araştırmacı “bibliyometrik” sözcüğünü, kitaplar ya da diğer yazılı kaynaklar gibi farklı iletişim ortamlarına uygulanabilen matematiksel ve istatistiksel bir araç şeklinde tanımlamıştır (21). Bibliyometri kelimesi kökenini kütüphane çalışmalarından almıştır ve herhangi bir disiplinde kitapların, yayınların, makalelerin, bildirilerin ve alıntılarının incelenmesini içerir (22).

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada verilerin toplanması aşamasında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı ve Google Scholar (Google Akademik) indeksinden faydalanılmıştır. Verilerin toplanmasında yayınların 2000-2020 yılları arasında yayınlanmış olmasına ek olarak Türkiye’de bir dergi, konferans vb. yerlerde yayınlanmış olması ya da yazarlardan en az birinin Türk bir araştırmacı olması kısıtı gözetilmiştir. Aşağıda şekil 2’de yayımlanmış olan çalışmalar türlerine göre belirtilmiştir.

Şekil 2. Yayın Türüne Göre Dağılımı

Bu bağlamda söz konusu kaynaklardan alınan toplamda 90 yüksek lisans tezi, 15 doktora tezi, 91 dergi makalesi, 14 bildiri

(konferans, sempozyum vb.) ve 1 kitap bölümü olmak üzere toplamda 221 akademik çalışma ile veri tabanı meydana getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Akademik çalışmalar yıllara göre yayın sayısı, yazar sayısı, yayın türü, yazım dili,

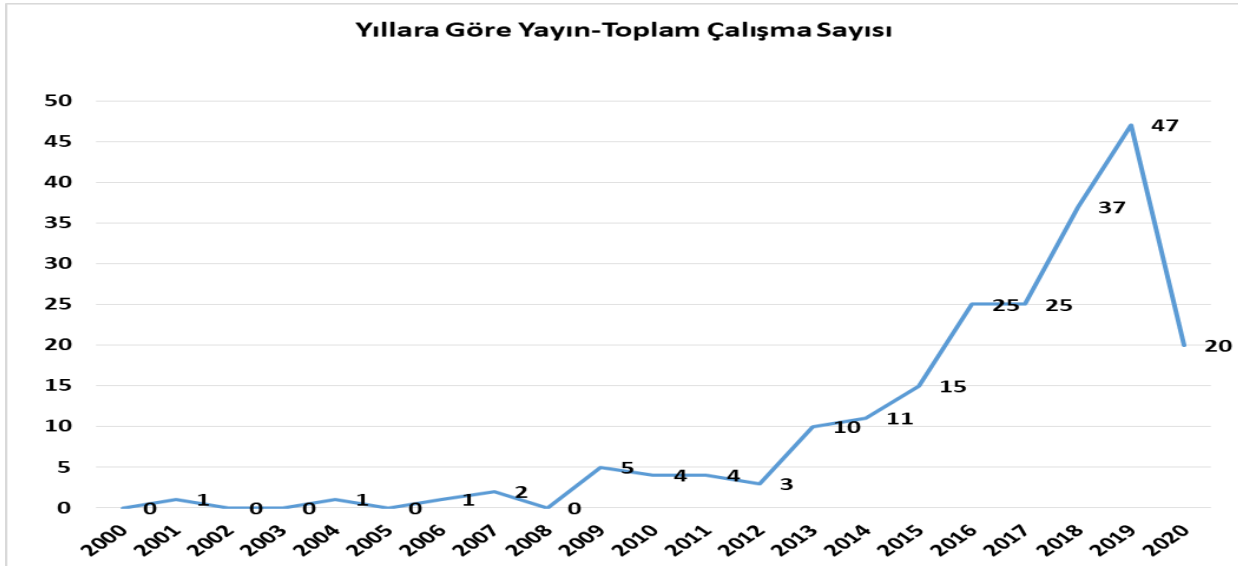
yıllara göre alınan atıf sayısına bağlı olarak istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu değişkenlere göre dağılımları grafiklere ve listelere dökülerek incelenmiştir

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yıllara Göre Yayın İstatistikleri

Yıllara göre yayın sayıları tüm çalışmalar için Şekil 3'te gösterilmektedir. Buna göre sağlık turizmi alanında 2000'li yılların başında gerek tezler ve gerekse diğer akademik yayınlar olsun neredeyse yok denecek kadar az çalışmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Bilhassa 2008 yılından itibaren daha fazla çalışmanın yapılmış olduğu, 2013 yılından itibaren ise sağlık

turizmi alanındaki çalışmaların kayda değer bir şekilde artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum ülkemizde sağlık turizmi alanına olan ilginin son yıllarda arttığını göstermektedir. Zira Şekil 1'de görüldüğü üzere Türkiye'nin son yıllarda dünyada sağlık turizmi ekonomisi açısından üçüncü seviyeye yükselmiş olması ile akademik araştırmaların artması paralellik arz etmektedir.

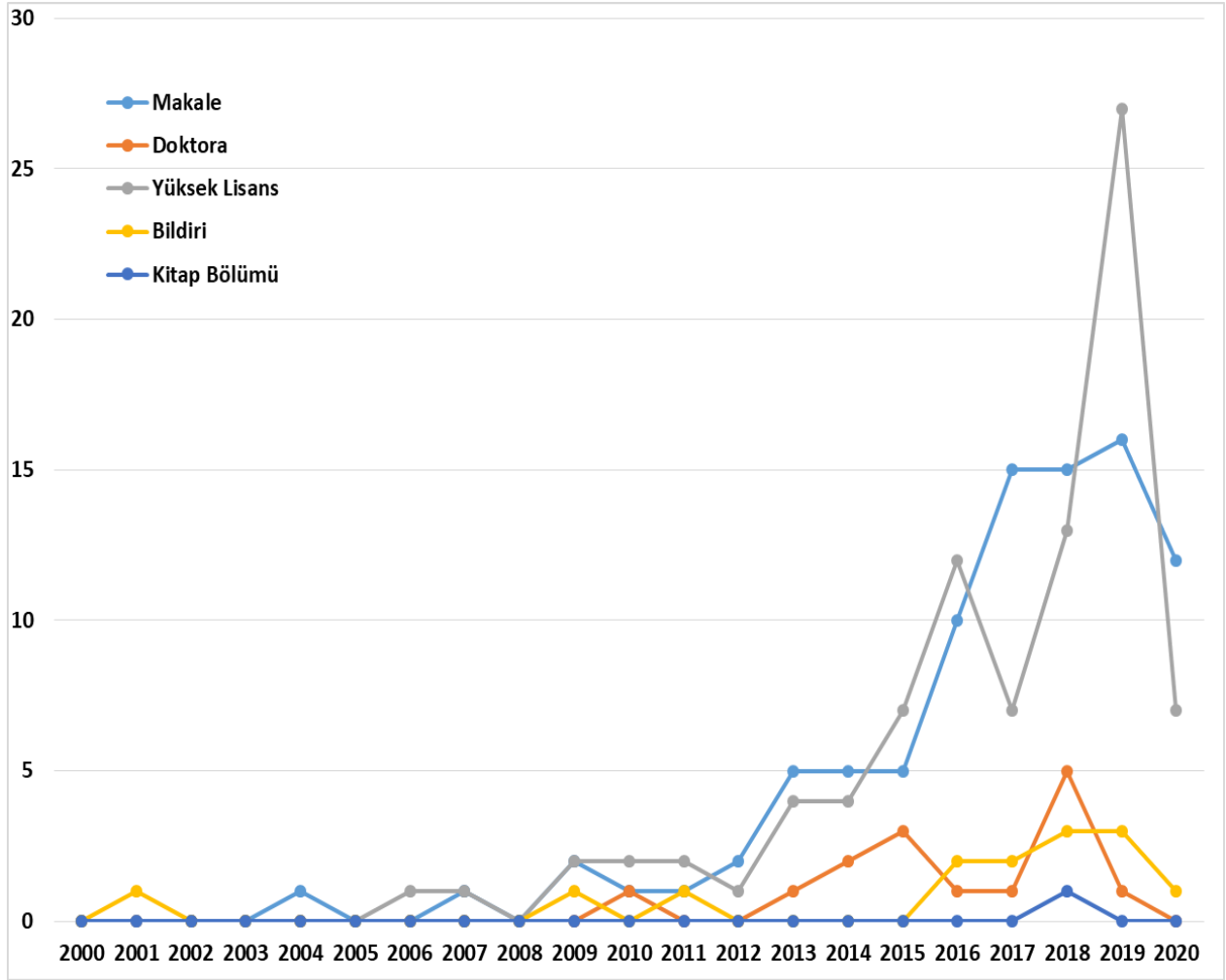

Şekil 3. Yıllara Göre Yayın Ve Tezlerin Dağılımı

Şekil 4'te ise yayın türlerinin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Buna göre kitap bölümü haricinde tüm yayınların genel eğilime paralel şekilde 2012-2013 yılları itibarıyla artış gösterdiği ve 2018-2019 yıllarında en yüksek seviyelerine ulaştığı gözlenmektedir. 2020 yılında ise bir önceki yıla göre yayın ve tez sayısının kayda değer

bir şekilde azaldığı gözlenmektedir. Ancak 2020 yılına ilişkin tüm kayıtların hâlihazırda indekslenmemiş olabileceği bu konu açısından dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan tez sayısının artış gösterdiği yıllarda diğer akademik yayınların da artmış olduğu gözlenmektedir. Bu durumun tamamlanan tezlerden akademik yayınlar ortaya konması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

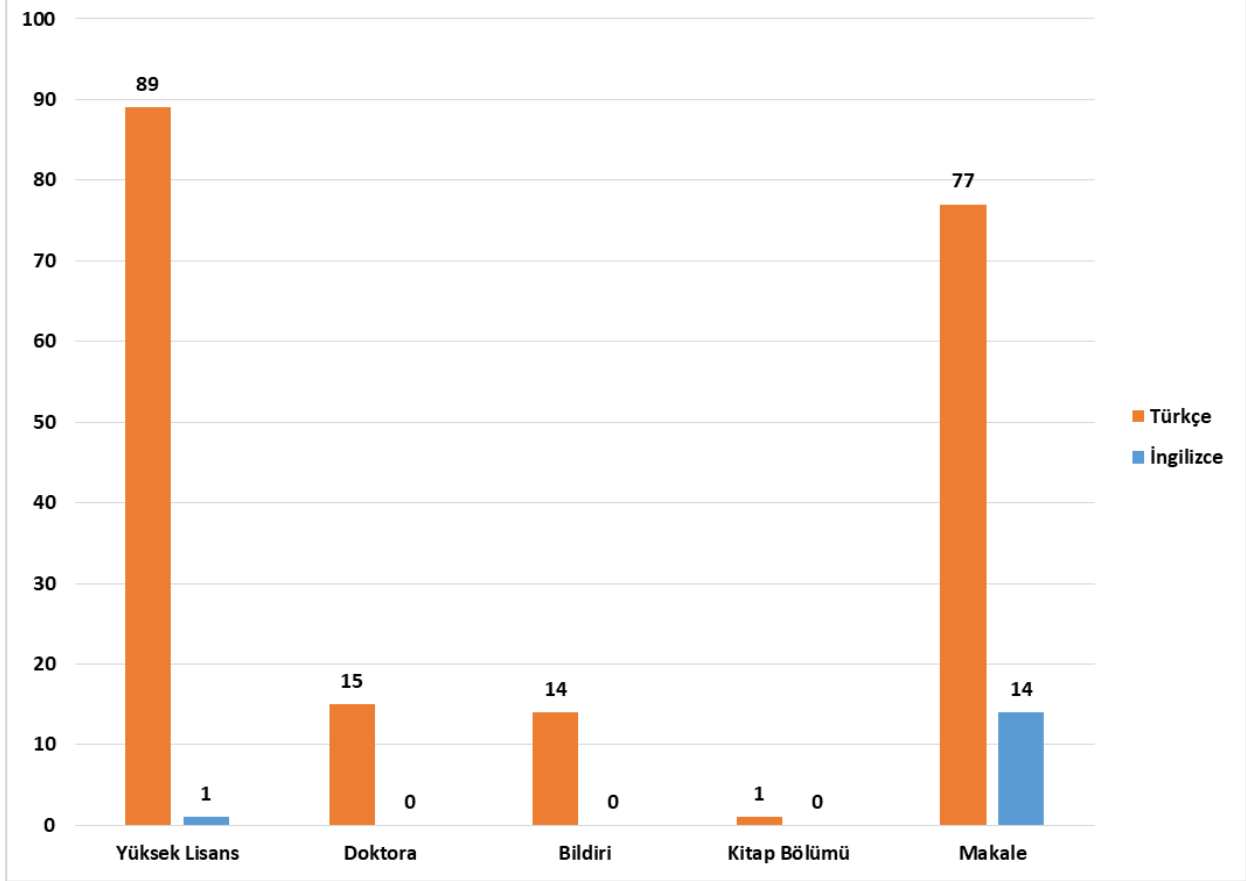
Şekil 4. Yayın Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı.

Araştırmanın Yazım Diline Göre İstatistikler

Şekil 5'te tezlerin ve diğer akademik yayınların yazım diline göre dağılımları incelendiğinde genel anlamda çok az akademik yayın ve tezin yabancı dilde yazıldığı anlaşılmaktadır. Yalnızca 1 yüksek lisans tezinin ve 14 makalenin İngilizce olarak yayınlandığı gözlenmektedir. Yabancı

dilde yayınlanan çalışmalar toplam tez ve yayına göre %7'lik bir dilimi meydana getirmektedir. Yabancı dilde en çok yayınlanmış olan yayın türünün ise dergilerde yer alan makaleler olduğu görülmektedir. Bu durumun yabancı dilde yayın yapan akademik dergilerde araştırma yayınlama arzusunun kaynaklandığı yönünde değerlendirilmektedir.

Şekil 5. Akademik Çalışmaların Yazım Dillerine Göre Dağılımı

Çalışmalarda İncelenen Konular

Veri tabanındaki akademik araştırmalarda sağlık turizminin hangi yönlerinin ele alındığı ya da hangi alanlarda sağlık turizminin incelendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde en fazla araştırmanın Türkiye'nin sağlık turizmi ve potansiyeli üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda araştırmaların Türkiye'nin sağlık turizmi alanında dünyadaki yerini, güçlü ve zayıf yanlarını, diğer ülkelerle karşılaştırılması, bu alanda gelişimini, geliştirdiği politikalarını ve sağlık turizmi uygulamalarının incelendiği görülmektedir. Diğer taraftan bölgesel olarak sağlık turizmi potansiyeli araştırmalarının ikinci ve en çok incelenen konu olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin çok farklı bölgelerinde bulunan şehirlerin (örnek

olarak; Antalya, Giresun, İzmir, Elazığ vd.) sağlık turizmi açısından potansiyelinin incelendiği tespit edilmiştir. Üçüncü en çok araştırılan konu ise sağlık turizminin pazarlaması olmuştur. Bu bağlamda hizmet kalitesi, destinasyon imajı ve tüketici satın alma kararlarını sağlık turizmi açısından inceleyen çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak pazarlama kapsamında müşteri memnuniyetine yönelik çalışmaların da kayda değer seviyede olduğu gözlenmiştir. Tablo 1'de ayrıca sağlık turizminin ekonomik boyutuna yönelik önemli sayıda çalışmanın olduğu gözlenmektedir. Zira bu sektörün ülkemize sağladığı kazanç düzeyi dünya çapında rekabetçi seviyede olması nedeniyle ekonomik boyutun akademik dünya açısından da dikkate değer olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Çalışmalarda Ele Alınan Konuların Dağılımı

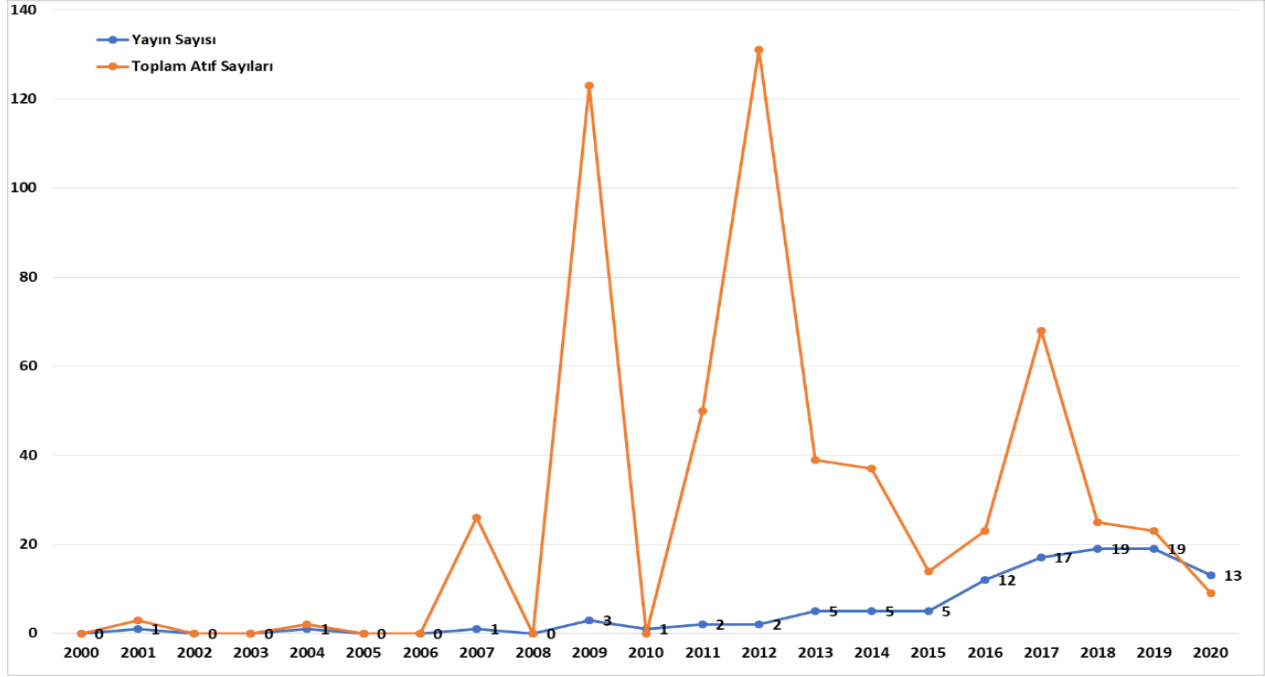
	Y. Lisans	Doktora	Makale	Bildiri	K. Böl.	Toplam
Türkiye'nin Sağlık Turizmi	12	2	22	1	0	37
Bölgesel potansiyel araştırmaları	10	2	16	2	0	30
Pazarlama	16	4	8	0	0	28
Termal turizm	11	0	6	4	0	21
Ekonomik etkisi	10	0	8	0	1	19
Medikal turizm	4	0	9	0	0	13
Müşteri memnuniyeti	6	2	0	0	0	8
Hukuki boyutu	2	2	2	0	0	6
Bibliyometrik inceleme	1	0	1	1	0	4
Yaşlı bakımı	2	0	1	1	0	4
Eğitim	0	0	3	0	0	3
Teknoloji	1	0	0	1	0	2
Medya	0	0	1	1	0	2
Otelcilik	2	0	0	0	0	2
Hastaneler	2	0	0	0	0	2
Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp	0	0	1	0	0	1
Estetik	1	0	0	0	0	1
Diğer	8	3	12	3	0	27
Toplam	90	15	91	14	1	221

Çalışmalarda ayrıca sağlık turizminin hukuki boyutu, eğitimi ve çeşitli alt alanlarının da incelendiği gözlenmiştir. Özellikle sağlık turizmi kapsamında incelenen termal turizm ve medikal turizm çalışmalarının kayda değer düzeyde artmış olduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan estetik, geleneksel ve tamamlayıcı tıp alanlarında da çalışma yapılmış olduğu görülmüştür.

Akademik Yayınların Yazar Sayıları Ve Atıf Sayılarına Göre İncelenmesi

Şekil 6'da akademik yayınların yıllara göre aldıkları atıf sayıları gösterilmiştir. Bu tabloya göre tezler haricindeki akademik çalışmaların atıf

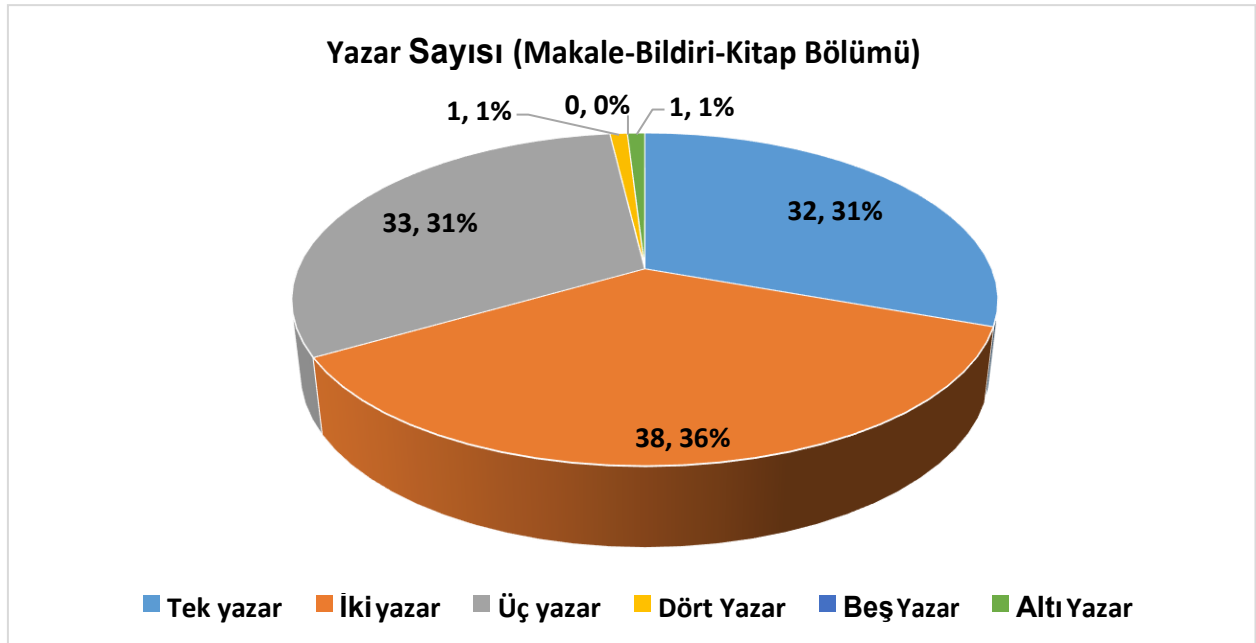
sayıları Google Scholar indeksinden elde edilmiştir. Buna göre incelenen yayınların bilhassa bazı çok atıf alan yayınlara bağlı olarak 2009 ve 2012 yıllarında en yüksek düzeyde atıf aldığı tespit edilmiştir(23,24). Toplam atıf alma sayısının 573 olarak tespit edildiği göz önüne alındığında bahse konu iki çalışmanın atıflarının (232 atıf) toplam atıf sayısının %40'ını meydana getirdiği saptanmıştır. Diğer taraftan yayın sayısının çok az düzeyde olduğu 2000-2013 yılları arasında atıf sayısının olmadığı, yayın sayısının artmasıyla 2013 yılından itibaren yayın sayısının artışına bağlı olarak atıfların da artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 6. Akademik Yayınların Yıllara Göre Aldığı Atıf Sayısı

Tezler dışındaki akademik yayınlar yazar sayısına göre incelenmiş, yayınların en çok dört yazar (%36) ile yayınlanmış olduğu, ayrıca tek yazarlı (%31) ve 3 yazarlı (%31)

yayınların da yüksek düzeyde olduğu gözlenmiştir. Şekil 7'de yazar sayısının makale, bildiri ve kitap bölümüne göre dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 7. Makale, Bildiri Ve Kitap Bölümü Yayınlarının Yazar Sayısına Göre Dağılımı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada sağlık turizmi konusunda 2000-2020 yılları arasında Türkçe olarak ya da Türk akademisyenler tarafından yayınlanmış olan tezler ve akademik yayınların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde elde edilen sonuçlar aşağıda açıklanarak yorumlanmıştır.

Gerek akademik yayınların, gerekse lisansüstü tezlerin 2000’li yılların başında neredeyse yok denecek kadar az düzeyde yapılmış olduğu tespit edilmiştir.

Ancak 2013 yılından itibaren sağlık turizmi alanındaki çalışmaların kayda değer bir şekilde artış gösterdiği gözlenmiştir. Bu artış ile Türkiye’nin son yıllarda dünyada sağlık turizmi ekonomisi açısından üçüncü seviyeye yükselmiş olması ile paralellik arz ettiği düşünülmektedir. Benzer şekilde Ulusoy ve diğerleri (2018) de sağlık turizmi konusunda 2000’li yılların başından 2007’ye kadar Web of Science veri tabanında Türkiye kaynaklı yayının olmadığını, 2007 yılından sonra yayınların artış gösterdiğini tespit etmiştir. Gürvardar ve Aloğlu (2020) ise 2000-2020 yılları arasında dünya genelinde sağlık turizmi çalışmalarını incelediği çalışmasında 2010 yılından itibaren tüm dünyada sağlık turizmi konusunda yayınlanan çalışmaların artış gösterdiğini tespit etmiştir. Dünyadaki genel eğilime paralel olarak ülkemizde de bu alandaki çalışmaların arttığı gözlenmiştir (26).

Yapılan çalışmalarda en fazla Türkiye’nin sağlık turizmi potansiyelinin incelendiği, ayrıca il bazında bölgesel olarak sağlık turizmi potansiyeli araştırmalarının da yapıldığı tespit edilmiştir. Sağlık turizmi pazarlaması kapsamında hizmet kalitesi, destinasyon imajı ve tüketici satın alma kararları ve müşteri memnuniyeti konularında çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Sağlık turizminin ekonomik boyutuna yönelik önemli sayıda çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Zira Türkiye’nin sağlık turizmindeki kazanç düzeyinin dünya

çapında rekabetçi seviyede olmasının, ekonomik boyutun akademik çalışmalarda incelenmesinin doğal bir sonuç olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışmaların düşük düzeyde atıf aldıkları saptanmıştır. Yalnızca iki yazarlı çalışmaların toplam atıfların neredeyse yarısını aldığı gözlenmiştir. Bu durumun yapılan akademik çalışmaların çoğunlukla Türkçe olarak yayınlanmasından ve yalnızca ülke çapında atıf almasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Karamustafa ve Örnek (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, turizm sektörünün oldukça hassas bir yapıya sahip olduğu, bu nedenle istenmeyen durumların meydana gelmesini önlemek amacıyla düzenli takip edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Turizmde düzenli takip, teknolojik gelişmeler için farkındalık yaratarak sürdürülebilirliği devam ettirecek, yeniliklere uyum sağlamak ise rekabet üstünlüğü konusunda avantaj sağlayacaktır. Kaliteli bir hizmet, verilen hizmetlerin maliyet kontrolü ve hizmet sunma süreçlerinin kolaylaştırılması, turizm sektörü açısından üzerinde durulması gereken önemli konular olarak belirtilmiştir (27).

Gelecekteki çalışmalarda sağlık turizminin hukuki boyutu, sağlık turizmi tüketici karar sürecinde etkili olan faktörler, yaşlı ve engelli turizmi ile bireylerin sağlık turizm farkındalığının artırılması ile ilgili çalışmalar, geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın sağlık turizmindeki yeri ve önemi, medya, tanıtım ve reklamın sağlık turizmi açısından öneminin ele alınması, sağlık turizmi alanında Türkiye’nin küresel çapta rekabet edilebilirliğinin artırılmasına yönelik teknolojik gelişmelerin ve eğitimlerin ele alındığı spesifik çalışmaların yapılması önerilmektedir. Ayrıca yapılacak araştırmalara yabancı yayınların da dahil edildiği daha kapsayıcı çalışmalar yapılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKLAR

1. WHO, (1947). Chronical of WHO, World Health Organization 1, 1-2.
2. Sartorius, N. (2006). The meanings of health and its promotion. *Croatian medical journal*, 47(4), 662.
3. Ögüt, A., Güleş, H. K., Çetinkaya, A. Ş. (2003). Bilişim teknolojileri ışığında turizm işletmelerinde yönetim: Enformatik bir bakış. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
4. Akat, Ö. (2008). Pazarlama ağırlıklı turizm işletmeciliği. Ekin Basım Yayın.
5. Mueller, H., ve Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5-17.
6. Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., T.Green. S., Horsfall,D., and Mannion, R. (2011) Medical tourism: treatments, markets and health system implications: a scoping review. *OECD, Directorate for Employment, Labour and Social Affairs*. 1-55. <https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf>
7. Üzümcü, T. P., Çimen, S. (2019). Kocaeli sağlık turizmine yönelik nitel bir çalışma. *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences (IJTEBS)*, 3(2). 97-116.
8. OECD (2010), Health accounts experts, progress report. trade in health care goods and services under the system of health accounts. Paris: OECD. <https://www.oecd.org/health/health-systems/21160591.pdf>
9. Ross, K., (2001). Health tourism: An overview, hospitality sales and marketing association international marketing review, 2001.
10. Bennett, M., King, B., Milner, L. (2004). The health resort sector in Australia: A positioning study. *Journal of Vacation Marketing*, 10(2). 122-137.
11. Theobald William, F. (1998). Global tourism 2nd edition. *Travel & Tourism Program, Purdue University. USA*. Butterworth Heinemann.
12. Harahsheh, S. S. (2002). Curative tourism in jordan an potential development. *Doctoral dissertation. United Kingdom: Bournemouth University*.
13. Saleh, S.A., Husain, F., Saud, M.B.B., Isa, M. A.M. (2015) Strategic marketing & competitive analysis of Malaysian medical tourism industry, proceeding-kuala lumpur international business, *Economics and Law Conference April, 6(2)*, 18-19, Kuala Lumpur, Malaysia.
14. Piazzolo, M., Zanca, N.A. (2011). Medical tourism-a case study for the USA and India, Germany and Hungary. *Acta Polytechnica Hungarica*, 8(1), pp: 136-160.
15. Cernikovaite, M. E., Mameniskis, M.J. (2015). Medical tourists' Expectations when choosing Lithuania for health care services. *Social Transformations in Contemporary Society*, (3), 1-16.
16. UNWTO/ETC (2018), Exploring health tourism – executive summary. *UNWTO, Madrid, World Tourism Organization and European Travel Commission*.<https://doi.org/10.18111/978928442030.8>
17. Temizkan, S. P., Ççek, D. (2015). Sağlık turizmi kavramı ve özellikleri. Sağlık Turizmi, Saadet Pınar Temizkan (Ed.), içinde s. 11-36. Ankara: Detay Yayıncılık.
18. Tontuş, H. Ö. (2016). Sağlık turizmi nedir?. Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu (SATURK) . Ankara
19. Karatana, Ö., Özşarı H. S. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 137.
20. Elflein, J. (2019). Leading medical tourism destinations Worldwide by value as of 2018, Jun 6, 2019,<https://www.statista.com/statistics/1013813/leading-medical-tourism-countries-value/>
21. Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of documentation*, 25(4), 348-349
22. De Bellis, N. (2009). Bibliometrics and citation analysis: from the science citation index to cybermetrics, Lanham, Toronto, Plymouth. *Torunskie Studia Bibliologiczne*, 5(1(8)).doi:10.12775/TSB.2012.009 <https://www.researchgate.net/publication/270682476>
23. İçöz, O. (2009). Sağlık turizmi kapsamında medikal (tıbbi) turizm ve türkiye'nin olanakları. *Journal of Yasar University*, 4(14). 2257-2279.
24. Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; sağlık turizmi. *Karamanoğlu Mehmet bey Üniversitesi, Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 91-96.
25. Ulusoy, H., Sarıçoban, S., & Ketrez, G. (2018). Türkiye'de sağlık turizmi alanında yapılan web of science veri tabanı kaynaklı yayınlar. *Journal of International Social Research*, 11(61), 1055-1059.

26. Gürvardar, Y., & Aloğlu, E. (2020). Sağlık turizmi konulu yayınların bilim haritalama yöntemiyle analizi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(1), 10-21.

27. Karamustafa, K., & Örnek, N. (2021). Turizm sektöründe yapay zekâ uygulamaları. Aydın, Ş., Boz, M (Ed.), *Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler 3. içinde* (s.20-43). Ankara: Detay Yayıncılık.